

2688

సమీక్ష

భారతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్యాన్ బిల్లుసు సీతారామశాస్త్రి.

62
7/5/96

సంపుటము - 19

రాజమహేంద్రవరము 16-4-96, 1-5-1996

సంచికలు 11, 12

ఈ సంచికలో రచయితలు — వారి రచనలు

1	డా॥ అయ్యల సోమయాజుల గోపాలరావు		పంక్తుల కవులూ — పేర్లు
2	డా॥ పొన్నా లీలావతమ్మ		'విక్రందర' కావ్య నైషఠ్యం - మానవ
క్రమ వికాసం
3	శ్రీ ఏ. ఇ. వరకరాజ్		పండితారాధ్య చరిత్రలో కవించు
శీర్ష యాత్రలు — వాటి విశేషాలు
4	శ్రీ కరుణారీ పద్మావతి		ప్రాచీనాంధ్ర కవయిత్రులు - ప్రియదావచిత్రణ
5	శ్రీ చావలి వెంకట కృష్ణయ్య		కృష్ణరక్తి సాహిత్యంలో జయదేవుని స్థానం
6	శ్రీ కాకరపర్తి మార్కండేయులు		"శ్రీమృగ" అందకావ్య పరిచయం

1. 16 శేడీండ్ ప్రచురింపబడును.

సంవత్సర చందా రూ. 20.00 లు

6 మాసముల చందా రూ. 12.00

విడి ప్రతి రూ. 2.00

* సకాలంలో చందా పంపి సహకరించండి *

సంస్కృత కవులూ - పేర్లూ

—డా॥ ఆయ్యల పోమయాజుల గోపాలరావు

పుట్టుమచ్చకంటె పెట్టుమచ్చ (Beauty Spot) ఎంతో అందంగా వుంటుంది. అలాగే కొందరికి - పుట్టినప్పుడు పెట్టిన పేరు కంటె మారుపేరుగా మరోపేరు ఏర్పడుతుంది. దానికే లోక వ్యవహారంలో ప్రసిద్ధి ప్రాముఖ్యములు సామాన్య వ్యవహారంలో ఇవి కోకొల్లలు. సాహితీరంగంలో కూడా ఇది సామాన్యమయింది.

ఆధునిక సాహిత్యంలో కవిత్వం చెప్పడంకోసం ప్రత్యేకంగా కవులు కలలపేర్లుగా మారుపేర్లు పెట్టుకుంటే ప్రాచీన సాహిత్యంలో కవుల పుట్టుకవారు సాహితీరంగంలో గావించిన ప్రత్యేక కృషి. వారి కవిత్వ లక్షణాన్నేబట్టి మారుపేర్లు ఏర్పడి అవే సాహిత్యచరిత్రలో ప్రసిద్ధిగాంచడం కనిపిస్తుంది. ఈ దృష్టితో సంస్కృత సాహిత్యంలో కొందరు ప్రసిద్ధ కవులను వారి పేర్లనూ పరిశీలిద్దాం.

వైదిక వాఙ్మయాన్ని అలావుంచి - లౌకిక వాఙ్మయంలోకి వస్తే, ముందుగా మనముందు నిలిచేది ఆదికవి వాల్మీకి. కానీ అది అతని అసలు పేరు కాదన్నది అందరికీ తెలిసిందే. వాల్మీకి మొదట కిరాతకుడు. దారులుకొట్టి దొంగగా జీవించేవాడని, తరువాత జరిగిన సంఘటనతో మారిపోయేడని చెప్తారు. మొదట బ్రాహ్మణుడే కాని కిరాతుల్లో కలిసిపోయి కూడ్ర ప్రిని వివాహమాడి దొంగగా జీవిస్తూ వుండగా మహర్షి ప్రసాదంతో మారేడని ఆవ్యాత్మ రామాయణం చెబుతుంది. వాల్మీకి జన్మించింది నేపాల్ సరిహద్దులోని హిమాలయారణ్యాలలో అని రంధ్రీ కృణుడనే గంధర్వుడు, రల్లి విలాటి అనే నాగకన్య వాళ్ళకు పుట్టినవాడు కృడానుడు. ఇతడే తరువాత తపస్సుచేసి వర్మికం లోనుంచి ప్రభవించడంతో వాల్మీకి అయ్యాడని డా॥ చలసాని సుబ్బారావు తమ మహర్షి వాల్మీకి చరిత్రలో పేర్కొన్నారు ఇంకా చాలా కథలు - ఎన్నో పేర్లు వున్నాయి మొత్తం మీద వాల్మీకి పేరు పుట్టుకతో పెట్టినది కాదు.

తరువాత కవి వ్యాసుడు. ఇదీ ఈతని పుట్టుకతో పేరు

కాదు. సత్యవతీ పుత్రుడు కనుక సాత్యవతేయుడు - పరాశర మహర్షి కుమారుడు కాబట్టి పారాశర్యుడు. హిట్టిని ప్రాంతాన్ని బట్టి కృష్ణద్వైపాయనుడు ఇలా తల్లిదండ్రులను బట్టి ప్రాంతాన్ని బట్టి ఏర్పడిన పేరే ఇవన్నీ. తరువాత ఏకరాగిగా పున్న వేదవాఙ్మయాన్ని విభజించేడు కాబట్టి వేదవ్యాసుడై వ్యాసునిగా పిలువబడ్డాడు. అంటే - ప్రభవించిన రూపాన్నిబట్టి వార్మీకి అయితే గావించిన ప్రక్రియను బట్టి 'వ్యాసుడ' ని ప్రసిద్ధి గాంచేరు. మొదట కవిత్వయం.

ఇక సంస్కృత సాహిత్య రంగంలోనే కాదు, ప్రపంచ సాహిత్య రంగంలోనే ప్రఖ్యాతి గాంచిన కవికుల తేజకుడు కాళిదాసు కానీ ఇది కాళిదాసు పుట్టుకతో పేరుకాదు. ఇతని జనన కాలం, జన్మస్థలం అన్నవి వాదాస్పదాలే. ప్రచార వున్న గాథల్నిబట్టి కాళిదాసు మొదట ఒక మూర్ఖుడైన గొల్లవాడని, విద్యావతి అనే రాకుమారి తనను శాస్త్ర వాదంలో ఓడించినవాణ్ణి పెండ్లాడుతాననగా ఆమెతో ఓడిపోయిన పండితులు ఆమెకు గర్వభంగం చేయదలచి - ఉపాయంతో గొల్లవాడైన కాళిదాసుని వేషం వేయించి వివాహం రాకుమారితో జరిపిస్తారు విద్యావతి అసలు విషయం తెలుసుకొని విచారించడం ఆగొల్లవాడు కాళిమాతను ఆరాధించి ఆమె వర ప్రసాదంతో కవితా ప్రతిభతో కాళిదాసుగా ప్రసిద్ధి చెందినట్లు గ్రంథాలు చెపుతున్నాయి.

కాళిదాసు అన్నది జీవిత విశేషాన్ని బట్టి ఏర్పడిన అతని కవితామీసాన్ని బట్టి దీపతి అనే మరో పేరు ముఖ్యముగా ఉత్తరదేశంలో ప్రసిద్ధిగా వుంది ఇందుమతీ స్వయంవర ఘట్టంలో - రాజకుమారులనొక్కక్కరిని ఇందుమతీ నటించి దాటిపోతున్నప్పటి వారి ముఖవికారాలను వర్ణిస్తూ, " సంచారిణీ దీపతిభేద రాత్రే" అని కాళిదాసు చక్కనిఉపమానం ప్రయోగించేడు "ఉపమా కాళిదాసస్య" అనికదా ప్రసిద్ధి ఆ ఉపమాన ప్రయోగానికి అనందభరితులైన సహృదయులు కాళిదాసుని

(తరువాయి వచ్చే సంచికలో)

' దీపతి ' అని వ్యవహరించేసె.

" ఆసేతోరాహరిద్వారం విద్యద్గోష్టిషు విశ్రుతా

కాళిదాస కవీంద్రస్య సంజ్ఞాదీపతిభేతియా ॥

అన్న శ్లోకం చెపుతుంది.

స మా లో చ న

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్ష పత్రిక *

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : వి ద్వాన్ బు లు సు సీ తా రా మ శా స్త్రీ

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

‘విశ్వంభర’ కావ్యవైశిష్ట్యం - మానవ క్రమ వికాసం

— డా॥ బొన్న లీలావతమ్మ

ఆధునిక సాహితీ నందనవనంలో సుందర నవకల్పితరువుగా విరాజిల్లుతున్న మహోన్నత కవి శేఖరులు ఆచార్య డా॥ పి. నారాయణరెడ్డిగారు. వీరు సాహితీ విమర్శకులుగా, విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులుగా, అధ్యాపక యుగా, పిసీ గేయ రచయితలుగా గాయకులుగా, వక్తగా ఆంధ్రదేశంలోని ఆ బాల గోపాలాన్ని అలరించిన రసమూర్తి, జాతీయ అంతర్జాతీయ స్థాయిలో సాహితీ లోకంలో తనదైన ఒక విలక్షణత్వాన్ని నిరూపించు కొన్న ప్రతిభాశాలి. విశ్వంభర కావ్యరచనతో వీరి కీర్తిలత హిమగిరి శిఖరం అంచులు ముట్టింది.

‘విశ్వంభర’ అంటే భూమి. మహావిష్ణువు అనే అర్థాలున్నాయి. ‘దండమయా విశ్వంభర దండమయా పుండరీ. దళ నేత్రహరీ’ అనే పద్యం కృష్ణశతకంలో వుంది. ఈ భూమిపై పుట్టిన మానవుడు అదిమదళనుంచి ఆధునిక దళవరకు చేరుకొని అన్నిరంగాల్లో సాధించిన ఫలితాలను సంగ్రహించి రచించిన విశ్వకావ్యం విశ్వంభర - ఇది త్రికాలా బాధితంగా జీవించిన, జీవిస్తున్న, జీవించగల మానవత్వ విభూషితుడైన ప్రపంచ మానవుని స్థితిని తెలియజేస్తుంది. ఈ కావ్యం 1980లో వెలువడింది. ఈ కావ్యరచన ఆవిష్కారాన్ని గూర్చి కవి - “విద్యార్థి దళలో నాలో బీజప్రాయంగా మొలిచిన మనిషి స్వరూపం

కాలం గడుస్తున్న కొద్ది మొక్తై. మానై కాలం కొలతల కందవి విశ్వాంతరాళమై వికసించింది. ఆ వికాసాన్ని విరాడ్య వనికపై చిత్రించిన ప్రయత్నమే ఈ విశ్వంభర కావ్యరచన” అని చెప్పుకున్నాడు.

విశ్వంభర కావ్యం ఆధునిక సాహితీ లోకంలో ఒక సంపద నాన్ని కలిగించింది. ఇందులో ఐదు విభాగాలున్నాయి అది మంచి ఆధునికం వరకు మనిషి చేసిన ప్రస్థానాలు ఈ కావ్యం లోని ప్రకరణాలు ఈ కావ్యాన్ని గూర్చి కవి “ఈ కావ్యానికి నాయకుడు మానవుడు రంగస్థలం విశాల విశ్వంభర. ఇతి వృత్తం - శేదీలతో నిమిత్తం లేని, పేర్లతో అగత్యం లేని మనిషి కథ ఈ కథకు నేపథ్యం ప్రకృతి మనిషి ధరించే వివిధ భూమికలకు మూలధాతువులు మనశ్శక్తులు అలెగ్జాండర్, క్రీస్తు, ఆహోబిడు, సోక్రటీస్, బుద్ధుడు, లింకన్, లెనిన్, మార్క్స్, గాంధీ, ఇలా ఇలా ఎన్నెన్ని రూపాలో మనిషికి, కామం, క్రోధం, లోభం, మదం, ఆత్మశోధనం, ప్రకృతి శక్తుల వశీకరణం - ఇలా ఇలా ఎన్నెన్ని విభిన్న ప్రవృత్తులలో మనిషికి; మనిషి సాధన త్రిముఖం. అవి కళాత్మకం, వైజ్ఞానికం, ఆధ్యాత్మికం. ఈ సాధనలో ఆడుగడుగునా ఎదురు దెబ్బలు, ఉతుడైనా మనిషి తిరోగితుడు కాలేదు. ‘విశ్వంభర’

కావ్యరచనకు పూర్వం నాలో గీసుకున్న రేఖా చిత్రమిది' అని వెల్లడించారు.

కవి విశ్వంభరా త త్తాన్ని వ్యక్తపరుస్తూ ఐదవ ప్రకరణంలో

“ఋషిత్వానికి పశుత్వానికి
సంస్కృతికి దుష్కృతికి
స్వచ్ఛందతకూ నిర్బంధతకూ
సమార్ద్రతకూ రౌద్రతకూ
తొలి బీజం మనస్సు
మనస్సుకు తొడుగు మనిషి
మనిషికి ఉడుపు జగతి

ఇదే విశ్వంభరా త త్త్వం

ఇదే అనంత జీవిత సత్యం” అని మనస్సును, మనిషిని, జీవిత సత్యాన్ని వింగడించి చెప్పారు.

ప్రథమ ప్రకరణంలోని—

“నేను పుట్టక ముందే

నెత్తిపొడ నీలి తెర

కాళ్ళకింద ధూళిపొర” అనే పంక్తుల్లోని నేను అనే పదం విశ్వమానవుణ్ణి సూచిస్తుంది. ఆ నీలి తెర - ఆకాశం. ఈ ధూళిపొర - భూవలయం. జీవపరిణామ ప్రగతిలో వివేక నేత్రం విచ్చుకున్న మనిషి భూమ్యాకాశ అంతర్గత విశేషాలను సమీక్షించుకోసాగాడు. కాలాన్ని భాగాలుగా గమనించుకొన్న మనిషి నేలను దిక్కులుగా పదిలపరచుకున్నాడు సాధ్యమైనంత వరకు ప్రకృతిని తన కనుగుణంగా మలచుకుంటూ గ్రహం తర తరాలకు కంకణం కట్టకొని విక్రమిస్తున్నాడు.

“విస్తరించాడు మనిషి

విశ్వాన్ని అత్యీకరించుకుని

అపరిచింపాడు మనిషి

ఆకాశాన్ని కిడికిరించుకుని”

సహస్రసాక్షాల కాల -

గతిలో మనిషి మనశ్శక్తి ఆధారంగా ఉన్నత స్థితిని, ఉదాత్త

గతిని సాధించాడు

ప్రకృతి ఒడిలో మనుగడ సాగిస్తున్న మనిషికి కేవలం అడుగులు వేయడం, ఆకలి తీరడం ఇంతేనా అనే భావం మెదిలింది. ఈ భావోదయం ఆనందప్రదమైన కళాసృష్టికి నాంది పలికింది.

“మనిషి మనస్సులో ఒక ప్రభాతం

ఎక్కడిదీ నాదం :

పశు పక్షాల అరుపులన్నిటికి

ప్రతిబింబమా ఇది. ఈ పంక్తుల్లో కవి నాదోత్పత్తి వికాసాన్ని సమీక్షించిన సందర్భం వ్యక్తమవుతుంది.

తిరగడం భూమి ధర్మం, ప్రవహించడం నీటి ధర్మం. ఋణ ప్రసరణం కాంతి గుణం, సదాగమన శీలిగాలి. ఇంతేనా అనిపించే, శూన్యంగా కనిపించే గగనం కూడా గ్రహతాంకలే చరణాలుగా పరిభ్రమిస్తున్నది. అలాగే—

“తన తనువులో ఉన్నది ఆ భువనమే

తన శ్వాసలో ఉన్నది ఆ పవనమే

తన రుధిరంలో ఉన్నది ఆ ప్రవాహమే

తన కళ్ళలో ఉన్నది ఆ ప్రసారమే

తన శిరస్సులో ఉన్నది ఆ భ్రమణమే” అని అను

కున్నాడు మనిషి. ఆశ్చర్యానంద ఆవరణం దాటిన మనిషి, మానవుడు పాంచభౌతిక శరీరి అనే యథార్థాన్ని కథనార్థ సుందరంగా కవి వ్యక్తీకరించారు.

ప్రకృతిలోని పల్లవాదిక సౌకుమార్యాన్ని భావించడంవల్లనే మనిషి సంస్కార ప్రియత్వంతో నాగరికత నేర్చుకున్నాడు. ప్రకృతిలోని పర్వతాదిక స్థిరత్వ కాఠిన్యాలను గ్రహించడం వల్లనే ఇష్టార్థపుటనోద్దేశంతో దీక్షా సంకల్పాలను నిర్ధారణ చేసుకున్నాడు మూడవ ప్రకరణంలో మనసు రొదపిగా, వృక్ష మూలంగా, మహాసాగరంగా ఉల్లేఖించబడింది. కవి కవిత్వాన్ని-

“తెలివి మాట కవిత్వం

తెలివిచి తేటరసత్వం” అని నిర్వచించాడు. యద్భూతా.

దొర్జన్యాలు వినాశకరమని, శాంతియే సౌఖ్యమని అసలైన రాజనీతిని గూర్చి చెబుతూ కవి—

“కుత్తుకలను నరికితే కాదు
గుండెలను కలిపితే గెలుపు
వినాశనం జరిగితే కాదు
వివేకం పెరిగితే గెలుపు
నమరం రగిలించేది భీతి
సహనం వర్షించేది ప్రీతి
అనురాగం చేసే శాసనమే
అసలైన రాజనీతి” అని ప్రవచించారు.

చతుర్థ ప్రకరణ ప్రారంభంలో

“ఎన్నెన్ని ప్రాస్తానాలు మనిషికి :
ఎన్నెన్ని పరిభ్రమణాలు మనిషికి :
ఆంతలోనే నురగలపరుగు
అంతలోనే దిదలని అడుగు

ఎవరు తాను ?” అని కవి ప్రశ్నించుకుంటున్నారు. మనిషి అగని పేగుతో ఎంతో దూరాన్ని గడుస్తున్నాడు. తీరా చూస్తే ముందుకు సాగని నడికతో అడ్డికక్కడే తిరుగు తున్నాడు ఇది చిత్ర విచిత్రం. మనిషిని వదలి ప్రపంచాల్ని ఊహించలేము. అందుకే మనిషి పరిసరాలను పరిశీలించిన మానసుతోనే ఎవరుతాను : అని తనను తాను ప్రశ్నించు కుంటాడు. తాను అనుభవవేదాంతంగా రూపొందిన జీవినని గమనించుకుంటాడు. ఈ సందర్భంలో స్మృతి పథంలో మెదలిన బాల్య, యౌవన, వార్ధక్యదశల వర్ణన, భౌతిక ఋణి మానికి, భౌద్ధిక వికాసానికి ఉండే క్రమాను గత సంబంధాన్ని నిరూపించింది. కవి తన కవితాశక్తితో ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన పుట్టాలను—

“పరిజరంలోని వాసనలు
పక్షికెందు కంటపు :
ఆకృతిలోని వికారాలు
ఆత్మకెందు కంటపు :

అగుపించనిది నిత్యమా :

అగుపించేది మర్త్యమా :

ఎవరు చేసిన సృష్టి ఇది :

చివరికి మృత్యువే సత్యమా :

నిరంతర జీవయాత్ర

మరణానికి నేపథ్యమా :

అకులాలక తప్పదంటే

అంకురదళ ఎందుకో :

మరణం రాక తప్పదంటే

శరీరధారణమెందుకో :

అనే పంక్తుల్లోని వివరణ

ఎవరు : ఎందుకు : అనడంలో ఫలానా అని చెప్పడానికి, పర మాత్మ సృరించడానికి అనుకూలంగా ఉంది. మనిషి యొక్క పరిమితి తాత్త్వికంగా ఇందులో ప్రశ్నించబడింది.

విశ్వంబర చతుర్థ ప్రకరణం ఆధ్యాత్మికంగా, పైజ్ఞాని కంగా మనిషి సాధించిన విజయాలను ఉల్లేఖించి సామాజిక నేపథ్యంలో వాటి ప్రభావాన్ని ఉద్ఘాటించింది. సృష్టికీ, మాన వీయతకు ఉన్న సంబంధాన్ని సమన్వయీకరణ దృక్పథంతో ప్రకటించింది. విజ్ఞాన శాస్త్రాభివృద్ధితో మనిషి సుఖజీవన ప్రయత్నమయ్యాడు. తన సుఖాలకు ఇతరులు శ్రమిస్తున్నారని తెలిసి నప్పుడు ఇతరుల సుఖాలకోసం కూడా తాను శ్రమించాలనే భావన కలగలి. అలా కాకుండా తన సుఖంమీద ప్రేమ క్రమంగా లోభంగా బలపడి సాటి మానవుల పట్ల అసహన భావంపెరిగింది. అది అహంకారంగా మారింది. ఈ విషయంలో కవి విచారిస్తూ

బదవ ప్రకరణంలో— ‘అయ్యో : మనిషి :

అహంకారాల రంగద్ధాలను

అంతరంగానికి తొడుక్కున్నమనీ :

తెలుపు నలుపుల కొలమానాలతో

విలువ కడుతున్నావా :

మల్లెపువ్వుకూ సల్ల కలువకూ

ఎల్లలు పెడుతున్నావా :

ఎందుకు చొరబడింది ఇరుకుదారి
ఈ విశాల ఘంటాపథంలో '

అని అజ్ఞానమైన, సంకుచితమైన మనిషిని సవినయంగా
ప్రశ్నిస్తున్నారు.

విశ్వంభర విపులమైన మనిషి కథకు సంగ్రహరూపం.
ఆర్థస్వనికీ ప్రాధాన్యమిచ్చిన రచన.

' ఏయ్ ! ఎక్కడున్నావు నువ్వు :
ఈ పొదతో గతాన్ని కప్పకున్నాను

.....

ఈ గొంతు నీది
మరి ఏదీ నీ సహచరిది :
పలికే ఈ గొంతులో
ప్రతి శబ్దం ఇద్దరిది

.....

విజేతగా వెలగాలంటే
విశ్వాన్నే భస్మం చేయాలా :
వేయి తోటలను నరికిన చేయి
పూయిస్తుందా ఒక్క పువ్వును :

అని కవి ఆర్తపూరితంగా ప్రశ్నించిన పంక్తుల్లో మాన
వత ధ్వనిస్తుంది. అలాగే నీతి, నియమం, నిర్మలత్వం, నిశ్చ
లత్వం ఉన్న వ్యక్తుల్ని ఏ కత్తులూ ఏమీ చేయలేవని.

' ఎన్ని నదీజలాలు కలిసినా
ఏ వికృతీ లేదు సముద్రానికి
ఎన్నిచోట్లా పదం మోపినా
ఏ కశ్మలమంటదు ఐన కిరడానికి '

అనే పంక్తుల్లో కవి ధ్వనింపజేశారు.

కవి సన్నుచేశంతో ఉన్వీలనం చెంది—

" బుర్రద నవ్వింది కమలాలుగా
పువ్వు నవ్వింది త్రమరాలుగా

పుడమి కదిలింది చరణాలుగా "

అనే పంక్తులు రచించారు. వీటిని పరిణతి ఆలంకారంగా
పేర్కొనవచ్చు.

విశ్వంభర కావ్యాన్ని ఆంగ్లంలోకి అనువదించినదా.
అమరేంద్రగారు ఈ కావ్యాన్ని ' మోడరన్ ఎపిక్ ' గాను,
డా. శివ కె. కుమార్గారు ' కాన్ టెంపరరీ ఎపిక్ ' గాను,
డా. జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యంగారు ఇతిహాస మహా కావ్యంగాను
పేర్కొన్నారు. మనిషి కథ కంటే మహనీయమైన, గంభీర
మైన విషయం ఏదీ ఉండదు. మనశ్శక్తిని సంరక్షించి మానవ
వర్తనకు ఉదాత్తతైలిలో చేసిన కవితాత్మక వ్యాఖ్యానమే విశ్వం
భర. ఇది మనిషికి — ప్రకృతికి, కాలానికి — జీవితానికి,
వ్యక్తికి — సమాజానికి, కోరికకూ — సాధనకూ, ఆవరణకూ —
ఫలితానికి, ఉనికికి — సంతృప్తికి సంబంధించిన ఒక సమన్వయ
క్రమం పాటించి చేసిన రచన. ఈ కావ్య ప్రస్థానంలో కవి—
' విశ్వ మానవేతిహాసాన్ని, అవధిలేని మనిషి మానవకోశాన్ని
ఆవగాహన చేసుకొన్న సహృదయులకు ఈ కావ్యం సంతృప్తిని
కలిగిస్తుంది. ' అని తమ విశ్వాసాన్ని ప్రకటించారు.

ఇంతటి ప్రాధాన్యం కలిగిన ఈ 'విశ్వంభర' కు 1980లో
భారతీయ భాషా పరిషత్తు, కలకత్తావారి భిల్వారా ఆవార్డు,
1982లో త్రివేంద్రంవారి కుమారన్ అసాన్ ఆవార్డు, అదే
సంవత్సరంలోనే సౌవియట్ ల్యాండ్ నెహ్రూ ఆవార్డు, 1988లో
భారతీయ జ్ఞానపీఠ్ ఆవార్డు లభించడం కొనియాడదగిన విష
యం. ఈ కావ్యాన్ని డా. భీమసేన్ నిర్మల్ గారు హిందీలోకి
అనువదించారు. అఖిల భారత స్థాయిలో ఇంతటి విశిష్టతను
గడించిన ఆధునిక మహాకావ్యం విశ్వంభర.

Dr. P. Leelavathamma

Sr. Lecturer

Dept. of Desi Literature

Telugu University

Rajahmundry Campus

BOMMURU - 533 124

పండితారాధ్య చరిత్రలో కన్పించు తీర్థ యాత్రలు - వాటి విశేషాలు

ఏ. ఇ. వరదరాజ్, యం. ఏ.

సహాయ సంచాలకులు.

ఏ. పి. జి. ఓ. యం. యల్ ఆండ్ ఆర్. ఐ,
హైదరాబాదు

పండితారాధ్య చరిత్రలో పాల్గొరికి సోమనాథుడు కొన్ని తీర్థ యాత్రల గురించి తెలిపిన వివరములు మిక్కిలి మనోహరముగా నున్నవి. ప్రజలు తందోపతందంబులుగా జాతర సంతరమున కొకరోజున పూర్ణిమ లేక ఇతర రోజులలో స్థానికులు జరుపుకొను వేడుక పండుగ. అధికాక ఇతర రోజులలో ప్రజలు ముక్తి, యుక్తి, జ్ఞాన, వినోద, విహారములకై ఒక ప్రాంతము నుండి వేరొక ప్రాంతమునకు పోయి విశేషములు గ్రహించెడివారు. అట్టి ప్రజల గుంపునే సోమనాథుడు "వరుస" గా పేర్కొన్నాడు అనగా జన సమూహమని "పరిషత్" అని యర్థము. 'పరిషత్' అనగా సభ యనియు పరిషత్ కోటి నడక యన్నాడు శ్రీనాథుడు కూడా జన సమూహముగనే పేర్కొన్నాడు. "శైవ పరిషత్తు గుడి వైష్ణవుల నవ్వు" - కాశీ. 2. 69.

యాత్ర విశేషములలో కాశీ రామేశ్వరములని వాడుక యున్నది. ఇవి లెచుగు వారికి ముఖ్యమైన పుణ్యక్షేత్రములు ఇవి ఉత్తర దక్షిణములలోనివి. వాటి దర్శన భాగ్యమే ముక్తి దాయకముగా పేర్కొనిరి.

భారతదేశములోని కొన్ని ప్రాంతములలో గల ముఖ్య క్షేత్రములను పేర్కొను విధము వాటిని నేడు మనము వాడుకొను పేరును గమనింపదగినవి.

పండితారాధ్య చరిత్ర పర్వత ప్రకారణములోని విశేషములు చూద్దాము. సోమనాథుడు మొదట కాశీ యాత్రతో ఆరంభించినాడు.

కాశీ క్షేత్రము :- ఉత్తర దేశము, వరభక్తియుక్తి శ్రీ వారణాసికిని, కరమర్ధి జనుసాతు కరణిజాచితిమి.

ద్రాక్షరామము :- ఆంధ్ర దేశము, ప్రితి ద్రాక్షరామ భీమేశు పెండ్లి కేతెంచు వరుస నాదేయు సూచితిమి.

గుడిపూడి :- ఆంధ్ర దేశము, గుడిపూడి సోమేశు కూర్మి పెండ్లికిని, నడతెంచు వరుసల నాడు సూచితిమి.

ఈ రెండు పంచరామములలోనివి. ద్రాక్షరామము తూర్పు గోదావరి జిల్లా రామచంద్రాపురము తాలూకాలోని గుడిపూడి పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా భీమవరం తాలూకాలోనూ గలవు.

తిరువూరు :- ఆంధ్ర దేశము, పెనుమెట్ట తిరువూరి పెండ్లిండ్ల కర్పి, జనుదెంచి దర్శించు సాతుజాచితిమి.
ఇవి కృష్ణా జిల్లాలో కలవు.

పిద్దవటము :- ఆంధ్ర దేశము, కడపజిల్లా, ప్థిర చిర తరభక్తియై పిద్దవటంబు, తిరునాళ్ళకేతెంచు వరుసజాచితిమి.

గుడ్లవ్వపురము :- ఆంధ్ర దేశము, గూడూరు నేటి నెల్లూరు జిల్లా, గుడ్లవ్వ పురమునకును జాత్రవచ్చు, దొడ్ల సందడినాడు తొలుతజాచితిమి.

విజయాపురిము :- నేటి ఓజాపూర్, కర్ణాట దేశము, విజయా పురంబున వీరసోమన్న, భజియింప జను దెంచు వరుసజాచితిమి

సొన్నలిక :- కర్ణాట దేశము, కూడలి సంగమేశ్వరము, సరి జేర్చు క్షేత్రపూజలకు సొన్నలిక, పురమున కేతెంచు వరుసజాచితిమి.

సోమనాథ క్షేత్రము :- సౌరాష్ట్రము, గుజరాతు, సౌరాష్ట్ర నాథునిజీర గట్టించు వారింబులకు వచ్చు వారిజాచితిమి.

పింహ బ్రహ్మస్థి(బరుస అనగా గోదావరి పుష్కరము లకు వచ్చి జన సమూహము అని అర్థము. బ్రహ్మస్థి పింహ రాశి యందు ప్రవేశించినపుడు గోదావరిలో ప్రవేశించేంతకొక సారి పుష్కరములు వచ్చును. కావున బ్రహ్మస్థి సవగ్రహము లలో నొకటియగు ఇతర రాశులయందు ప్రవేశించినపుడు ఆయా నదులకు పుష్కరములు వచ్చును.

బ్రహ్మస్థి — మేషరాశిలో ప్రవేశించినపుడు — గంగానది
 కర్కాటక రాశిలో యమున
 పింహ రాశిలో గోదావరి
 కన్యారాశిలో కృష్ణ
 తులారాశిలో కావేరి
 వృశ్చిక రాశిలో భగీరథి
 మకర రాశిలో తుంగభద్ర

విష్కత్తి సంగమేశ్వరుడు :- కర్నూలు జిల్లా, మహిని వృత్తిని రవి గ్రహణాదులందు బహుళం బుగా గూడు పరుస(జూచితిమి.

త్రిపురాంతకము :- కర్నూలు జిల్లా, శ్రీశైలము తూర్పు వాకిలి దీనిని కుమార గిరి యందురు, నలిగారి కంబు పున్నమనాటి పరుస కలిమియు త్రిపురాంతకమున(జూచితిమి.

రామేశ్వరము :- తమిళనాడులో ఒక జిల్లా, రామనాథపురము, దీనినే రామేశ్వరము అందురు. ఇచ్చట శ్రీరాముడు శివలింగ స్థాపన గావించెను. రమణశ్రీ రామేశ్వరంబేగు వరుస(గ్రహ మున(బలుమారు(గండుము (స.

శ్రీశైలమునకు అసంఖ్యాక జనంబు తరలివచ్చే రీతిని కవి వర్ణించిన తీరు గమనింపదగినది.

అట్టి పెన్ సందళ్ళ నంతంబు గాంతు
 మిట్టి సందడి గాంతుమే యెందునై నా

యెలుగదా. నెల్లన్న నేమవి చెప్ప :
 నెంతెంత పరుసదా నేతెంచి విడియ
 నంతంత యామతంబై యుండు(బురము
 నెంతెంత పరుసదా(నేతెంచి కోరు
 నంతెంత జల పూర్ణమైయుండు నదులు
 నెంతెంత పరుసదా(నేతెంచి చొచ్చు
 నంతంత విస్తీర్ణమగు శివాలయము

అని శ్రీశైల శివలింగమును గూర్చి తెలిపెను. శ్రీశైల ములో జనము వచ్చిన కొలది విశాలమగును. ఎంత జనము వచ్చినో అంత ఎత్తు శివలింగము అలయము పెరుగును అవ సరమైనచో ఒక్కొక్కరికి యొక్క శివలింగము దర్శనమగును. మల్లిఖార్జున నెందరు దర్శించిన అంతకంతకు పెరుగుచునే యుండును.

అంతే గాక ఇతర దేశముల నుండి శ్రీశైలమును దర్శించు వారనేకులు గలరు. వారిలో సంఖ్యలను కూడా సంఖ్య లను తెలియజేయు విధము.

నేపాళ దేశము :- సపాద లక్ష అనగా 1,25,000 ప్రజలు
 లక్షింపగ సపాద లక్షనేపాళము

కేదారము :- ఈక్షింపగ సపాద లక్షగేదార 1,25,000 ప్రజలు
 వంతేరి :- ఈక్షింపగ సపాదలక్ష వంతేరి 1,25,000 ప్రజలు.
 కన్నోజీ :- ఈక్షింపగ సపాదలక్ష కన్నోజీ 1,25,000 ప్రజలు
 కొంకణము :- లక్షింపగ సపాద లక్ష కొంకణము 1,25,000 ప్రజలు.

కళింగ :- లక్షింపగ సపాదలక్ష కళింగ 1,25,000 ప్రజలు.
 సరహట్ట :- ఈక్షింప పిరిహట్ట యిల సప్త లక్ష 7 లక్షలు.
 జలంధరము :- క్రమమొంద జాలంధరం బిష్టులక్ష 8 లక్షలు.
 బంగాళాభూమి :- ప్రమిత యే దళలక్ష బంగాళాభూమి 10లక్షలు
 గుజరాష్ట్ర భూమి :- గుణి సప్తతి సహస్ర గుజరాష్ట్ర భూమి
 70,00,000

మాళవభూమి :- మఱియట దళలక్ష మాళవ భూమి 10 లక్షలు

పంచద్రావిడములు :- జానోంద నవలి పంచద్రావిడములలో
లోనవ లక్ష తెలుంగు వీనికిని 9 లక్షలు
ప్రజలు.

పంచ ద్రావిడములు :- పంచ ద్రావిడులు :-

తెలుగు దేశము (ఆంధ్ర దేశము) - తెలుగువారు (ఆంధ్రులు)
ద్రావిడ దేశము (తమిళ దేశము) - ద్రావిడులు (తమిళులు)
కన్నడ దేశము (కర్ణాటదేశము) - కన్నడులు - కన్నడిగులు
మహారాష్ట్రము (మరాఠీ దేశము) - మహారాష్ట్రులు
ఘోర్జర (గుజరాత్) - గుజరాతు

అంతేగాక సోమనాథుడు ఉత్తరమునే కాక ఉత్తరా పథ
మును - ఆర్యావర్తమున గల సరిహద్దులన్నిటా తెలిపియున్నాడు

ఉత్తరాపథమునకు :- తూర్పున- కేదారపర్వతము, పశ్చిమమున-
ద్వారాపతి (ద్వారిక) ఉత్తరమున-వాలాకా
నది, దక్షిణమున- గంధమాదవము.

ఉత్తరాపథము :- హిమవంతము-ఉత్తర సీమగా గలది. ప్రాచీన
భారత దేశమున గల ప్రాంతాలను తెలుగులో
తెల్పిన వాడగుచున్నాడు.

ఈ పంచ ద్రావిడులలో తెలుగు, తమిళ, కన్నడ, దేశీ
యులోకే ద్రావిడ భాషా కుటుంబమునకు చెందిన భాషలు
మాట్లాడువారు. మహారాష్ట్రులు, ఘోర్జరులుభిన్నమైన ప్రాకృత
భాష మాట్లాడుచున్ననూ, ఆచార వ్యవహారముల చేత పంచ
ద్రావిడులుగా పరిగణింపబడుచున్నారు.

సోమనాథుడు తెల్పిన తెలుగు వారి సంఖ్య నవ లక్ష
అన్నాడు. కావున 12వ శతాబ్దమున 9 లక్షలు గల జనాభా
నేటికి 9 కోట్లు దాటినది. ఏడు వందల పైన సంవత్సరములకు
ఇట్టి జనాభా సంఖ్యను జాతర, ఉత్సవములలో చూపిన వారు
గొందరున్నారు. వారికి తాళపాక పెద తిరుమలయ్యగారు.

తమ వెంకటేశ్వరోదాహరణములు. శ్రీ వెంకటేశ్వర
స్వామి దర్శనమునకు ముక్కుటి ఏకాదశికి ఏభయి లక్షలమంది
(50 లక్షలు) తిరుపతి క్షేత్రమునకు వచ్చెడివారవివర్ణించినారు.

ఉ:- ఏటికి వేల్పులారా ! చదలేటికి బోయెదరిండు రంతుకో
నేటికి వచ్చు దీర్ఘ వయమే బది లక్షలతోడ గూడుము.
కోటికియునునంచు బల్తామునికోటులమాటలు నేర్చి కీరముల్
చాటు తటాట విన్నుటన నలెడు వెంకట భర్త గొల్పెదన్
(ఇది ద్వితీయ విభక్తి గల పద్యము)

సోమనాథుని రచన వలన భారతదేశమందలి పలు ప్రాంత
ముల జనులు, పలు భాషా పదములు, వేషధారులు తీర్థ క్షేత్ర
యాత్రలు చేసినారని తెలుపుట వలన నేటి జాతీయ సమైక్యత
విధాంత సూత్రమును ప్రకటించబడినది.

ఏ. ఇ. వరదరాజ్, యం.ఎ..
సహాయ సంచాలకులు. (పరిపాలన విభాగము)
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము
మరియు పరిశోధనాలయము. హైదరాబాద్.

ప్రాచీనాంధ్ర కవయిత్రులు
శ్రీ స్వభావ చిత్రణ
కరుటూరి పద్మావతి
యం ఏ.. యం.పిల్. (పి.హెచ్.డి.)

ప్రాచీనాంధ్ర కవయిత్రులు శ్రీ స్వభావ చిత్రణలో ఆంగికం
అలంకిరణ, అచారాలు ఈ మూడింటికి ప్రాధాన్య మిచ్చారు.
ఆంగికం ;

అంగానికి సంబంధించింది ఆంగికం. అపాదమస్తకం
చలనంలో ఆయా వ్యక్తులు తమ హావభావాల్ని చాలా వరకు
సహజంగా ప్రయత్నిం ఏ మాత్రం లేకుండా ప్రదర్శిస్తారు.
ఈ ఆంగిక చలనాన్ని ఆయా రసాల కనుగుణంగా వర్గీక

రించొచ్చు ప్రాచీనాంధ్ర కవయిత్రుల రచనల్లో శృంగార, హాస్య, కరుణ, రౌద్రభయాది అంగిక విన్యాసాలే కనిపిస్తాయి

శృంగారాంగికం :

శృంగారం రసరాజం. సృష్టిలో శృంగారానికున్న ప్రాధాన్యం మరేదానికి లేదు సమాన వయోరూప గుణాలన్నవారిలో ఈ శృంగారం సరసంగా వుంటుంది.

సుభద్రార్జునుల తొలిరాత్రి వేడుకలు భారీఎత్తున జరిగాయి. పాంచాలి పనిగట్టుకొని సుభద్రను పింగారిందింది అప్పటికే బాగా పొద్దుపోవడం వల్ల తాను తప్పుకోవడం కోసం.

“పట్నమ్మలో వారు ప్రహరి తిరిగెదరు

పడతిలో నదునాటు ఘడియలటు చనెను

సజ్జకు చనుమన్న సకియ యప్పుడును

పిగ్గున మురిపెమున చెలియ సుభద్ర

అడుగ లోడకయుండి అటు కొంతసేపు

(సుభద్రా కళ్యాణం. పుట : 5)

నిలబడిందట వలచినవాణ్ణి ఏకాంతంలో ఎంతగా ఆరాధించి పదిమంది చూస్తుండగా పరుగులెత్తడంలో ఆనాటి స్త్రీలు వడే పిగ్గు బిడియాల్ని తిమ్మక్క చాలా చక్కగా వర్ణించింది.

హాస్యాంగికం :

చరాచర సృష్టిలో మనసారానవ్వడం మనిషికి మాత్రం చేతనైన విషయం. బాధను, బయ్యాన్ని, ఆగ్రహాన్ని, అవమానాన్ని క్షణంలో మరిపించే శక్తి నవ్వుకు మాత్రమే వుంది. నవ్వుల్లో అంగికవృత్తి పృష్టంగా గోచరిస్తుంది. దీన్ని ‘ రంగాజమ్మ ‘ సహజంగా వర్ణించింది.

ఉష బాణాసురుని గారాబుపట్టి పార్వతిఅనుగ్రహంతో కలలో కిమసీయాకారుని కలిపింది. ఏ అపవాదం ముంచుకొస్తుందోనని చెలికత్తెలతో తన ఆవేదన ప్రకటించుకుంది. చిత్రలేఖ ఏడు రోజుల్లో ప్రముఖుల చిత్రపటాల్ని తెచ్చేట్టు

భరోసా యిచ్చింది. అయినా అది ఉషకు నమ్మకం కలిగించలేదు. విరహంలో పడ్డ ఆమె ప్రితిని చెలికత్తెలు గుర్తించి ఆమెను ఉద్యానవనానికి తీసుకెళ్ళి ఆకాశీరా వనవిహారం చేసారు. బాగా అలసిపోయి శామరకొలను చేరి స్నానం చేయడానికి సిద్ధమయ్యారు. అప్పటి అంగికాన్ని ‘ రంగాజమ్మ ‘ వర్ణించిన తీరు.

“ఒకరొకరి చేయి గుచ్చుక

పకపక నవ్వుచును మిగలఁబంతము మీరన్

వికచాబ్బ నయన లయ్యెడ

నీకలంకందై న సరసినాడుచు వేడ్కన్

ఉషాపరిణయం : 3.11

నవ్వుల కారణాలు తెలియవు కాని బహుళః చిన్ననాటి ముచ్చట్లు చెప్పుకున్నారేమో లేదా చెలికత్తెల సహజ ప్రవృత్తి కావచ్చు.

కరుణాంగికాలు :

మనిషికి సంతోషమెలాగో బాధ కూడా అంతే. బాధ పడని వ్యక్తి ఈ లోకంలో ఎవరూ వుండరు. కాకపోతే బాధకు కారణాలు భిన్నంగా ఉంటాయి. అలాగే వాటిని వ్యక్తీకరించడంలో కూడా తేడా కన్పిస్తుంది. ఆ వ్యక్తీకరణలో ఆత్మీయ భావ ప్రదర్శనలున్నా అంగికం కూడ తప్పనిసరి. ఇది సామాన్య సన్నివేశాల్లో వ్యక్తిగత బాధామయ సన్నివేశాల్లో మారుతూ వుంటుంది.

తనవారిని నిందించినపుడు తనవారు శాశ్వతంగా దూరమైనపుడు కలిగే భావాంగికాలు వ్యధాంగికాలు. ఇలాంటివి మొల్ల, రంగాజమ్మ, ముద్దుపళనిరచనల్లో విరివిగాకన్పిస్తాయి.

హృదయంలోని తాపాన్ని ఆణుచుకోలేక పోయినపుడు శరీరంలోను దాని ప్రకంపనలు కన్పిస్తే తాపాంగికమౌతుంది. ఇది చాలా వరకూ వైయక్తికం. దీనికి ఉదాహరణ ముద్దుపళని ‘ రాధికా స్వాంతనము ‘.

రౌద్రాంగికం :

మంచివారై నా చెడ్డవారై నా కోసం తెచ్చుకోవడం సహజం. అది సహేతుకమైనపుడు దాని తీవ్రత ఎక్కువగానే వుంటుంది. రౌద్రాంగికాన్ని ముద్దు పళని, వెంగమాంబలా రమ్యంగా వర్ణించారు.

దేవలోకం నుండి పారిజాతం తెచ్చియిచ్చి తానన్నమాట నిలుపుకున్నాడు కృష్ణుడు. ఈ విషయాన్ని చెబుతూ తమ తమ దేవేరుల కందజేయగా వారల విసురుగా అక్కడికే వచ్చారు. ఆమెకిచ్చినట్లుగా తమకూ ఒక్కొక్క చెట్టు యిమ్మని అడిగారు. శ్రీ కృష్ణుడికి ఏవి చేయాలో తోవక సత్యవైపు చూశాడు. తన ముందే తన కోసం పాటుపడ్డ పతిని సవతులు అటపట్టిస్తూవుంటే సత్య సహింసలేక పోయింది.

“ అనిన విని సత్యభామ దురాగ్రహమున
కన్నుబొమలను ముడిపెట్టి కనులు నెర్ర
చేసి విడిబడి వచ్చి యాత్రోళమొసగ వి.పా పు. 148

అట్టహాసం చేసింది బొమముడి వేయడం, కశ్యపరజేయడం వంటివి రౌద్రాంగికాలా.

భయాంగికం :

సంప్రదాయ కుటుంబంలో పుట్టిన స్త్రీలు అన్ని వేళ్లలో జాగ్రత్త పడుతూ వుంటారు. తమ ఆందం తమకు శత్రువు అని భాగా తెలిసిన స్త్రీలు మరీ మెలకవగా వుంటారు. పరపురుషులు తేరిపార చూస్తే మానసికంగా అలడికి గురౌతారు. కొండరైతే శారీరకంగా ఆ భయాన్ని దాచేస్తారు ఈ చర్యలకు పిగ్గు, భయం కారణం కావచ్చు. ఇటువంటి స్థితి వెంగమాంబ రచనల్లో కనిపిస్తుంది.

రావణుడు సీతను అశోకవనంలో బంధించి రాక్షస స్త్రీలను కాపలా పెట్టాడు. సీత మనసు తనపట్ల మొగ్గడానికి రక రకాల ప్రయత్నంచేసి తన్ను పొగిడేవారిని చట్టాపెట్టాడు. తన దాబు దర్పంతో మురిసిపోతుందని కలగన్నాడు. దాగా

అలంకరించుకని కరదీపికా నహస్రంతో సీతదగ్గరికి వచ్చాడు. అతని చూపులు సీత సౌందర్యాన్ని జూర్రుకోవడం కోసం తపిస్తున్నాయి. అప్పటి సీత స్థితిని మొల్ల వర్ణించిన తీరు.

“ తన సుందరాంగంబులు హస్తోరు వస్త్రకేళంబుల
మాటియు గప్పియు నడిచుయు ”

మొల్లరామాయణం (సు.కా.పు : 42)

రావణుడికి వెర్రెత్తించిన తన అందం, తన శరీరాంగ దర్శనం వల్ల మరింత విజృంభించి ఎలాంటి అనర్థం తెచ్చిపెడుతుండేమోనన్న భయాంగిక ప్రవృత్తి ఈ వర్ణనలో కనిపిస్తుంది.

అలంకరణ :

అడమన్నది వస్త్రపుల్లోగాని వ్యక్తుల్లోగాని లేదు. ఆ వస్త్రపుని. వ్యక్తుల్ని చూసేవారి చూపుల్లోవుంది. అలంకరణ ప్రవృత్తి పురుషుల్లో కంటే స్త్రీల్లోనే ఎక్కువ. ఇది వేషభూషణాదుల్లో బహిర్గతమాతుంది. ఇది స్వీయాలంకరణ, పరాలంకరణ అని రెండు రకాలు.

స్వీయాలంకరణ :

ఆయా పాత్రలు తమ తమ అభిరుచులకు అనుగుణంగా తామే అలంకరించుకోవడం ఈ విభాగంలోని ప్రత్యేకత. ఇది తిరిగి ఆకర్షణ కోసం అలంకరణ ఉల్లాసం కోసం అలంకరణ ప్రయోజనం కోసం వేషం కట్టడం అని మూడు ఉపభేదాలు.

యౌవనంలో స్త్రీ పురుషులు పరస్పరం కవ్వించాలని అనుకోవడం సహజం. ఈ కవ్వించుకు అలంకరణ వీజమైతే ఆకర్షణ కోసం అలంకరణ మించడం అలంకరణ. ఇలాంటి వర్ణన తిమ్మక్క సుబ్బద్రా కళ్యాణంలో కనిపిస్తుంది. ఇది ఆకర్షణ కోసం అలంకరణ.

తన కోరిక నెరవేరుతుందనే భావం బలపడినపుడు తన వారితో ఊరికి ప్రియాణం చేసేటపుడు మానసికోల్లాసంతో చేసుకొనే అలంకరణలోకి చేరుతుంది. ఈ అలంకరణవరన వెంగ

మాంబలో కన్పిస్తుంది.

ఒక నిర్దిష్ట ప్రయోజనాన్ని సాధించడం కోసం వేషం కట్టడం ఉదాహరణకు లక్ష్మి కొరివంట, లక్ష్మి వేళ వేషాల కట్టడం, శ్రీసినాసుడి ఎటుకర వేషం.

పరాలంకరణలు :

తాను చేసుకునే అలంకారాలు కాకుండా చెలికత్తెలు చేసే అలంకరణలు ఈ కోవలోకి చేరతాయి. ఇది కూడా రెండు విధాలు. 1. సామాన్య అలంకరణలు, 2. పర్వాలంకరణలు.

సామాన్య అలంకరణలు :

తన చెలికత్తె మనసు దాగా లేకపోవడంతో పనిగట్టుకొని సహచారిణులు చేసే అలంకరణ. పెళ్ళి కావలసినవారు నిరాలంకారంగా ఉండడాడనే అభిప్రాయంతో అలంకరించడం. ఈ వర్ణనలు రంగాజమ్మ ముద్దుపళని రచనల్లో కన్పిస్తాయి.

పర్వాలంకరణలు :

పండుగ వేళల్లోగాని వివాహాది వేడుకల్లోగాని ఇంట్లోని పెద్దవారు అలంకరణ విషయంలో జోరంతో చేసుకుంటారు. ఆ రోజుల్లో తమకున్న విధంగా అలంకరించుకోవడం ఆడవానికి సాధ్యమయ్యే విషయం కాదు. 'సుభద్రాకళ్యాణం'లో పాంచాలి సుభద్రలు చేసిన శోభనాలంకారం.

“ పన్నీట స్నానంబు బాగుగావార్చి
తడిబోసి కట్టించె ధవళ వస్త్రము
విననట్లు గారి వీచె నిరుదెసల
పొసగిగా తడియారై పొలతి యెప్పు
దూరదాసలతో దురిసి యల్లార్చి
గొజంగి చేతులు రాళ్ళున దురిసి
గొడ్డజములు పెట్టి నూగాదు మొలను
ఒక్కల మొలనూళ్ళు ఒగిపి మ్రోయగను
ఘంటల మొలనూళ్ళు ఘట్టన మొరయ

కంఠహారములు కొస్తుటములు

కాలిపెందెవలు గూర్చె ఘనత తోడును

అందెదిద్దె నాయతివ సుభద్ర

తళుకుమి మించిన సందివంకలపైని

నెలవంక తాయితల్ నెటివట్ట గట్టె

శ్రీకారముల తోడ చెలగాడు చెవుల

కమలాక్షి పంజాల కమ్మలె పెట్టె

సొమ్ము లన్నిటి ఓద శోభిల్లునట్టి

మూడువేయంజేయు ముక్కెరపెట్టి

కుంకుమ గంధము గూర్చెనాయితీ

గోట కస్తూరి బూసె కొమరారి మేన

మోయలేనంత నగలు, పైగా సహనం పరీక్షించే సుదీర్ఘ అలంకరణలాంటివి పెద్దలు పవ్వడినాల్లో రప్పని సరిగా జరిగి తీరాలని పట్టుబట్టే వ్యవహారాలే.

ఆచారాలు :

పురుషుల్లో కన్నా ఆచారానురక్తి ఎక్కువ. తాము పాటించడమే కాక ఇతరుల పాటించాలని చెబుతారు ప్రాచీనాంధ్ర కవయిత్రులు స్త్రీల ఆచారానురక్తిని చాల సుందరంగా వర్ణించారు. ఇవి ఐదు రకాలు. 1. వూజాచారం, 2. వైవాహికాచారం, 3. గౌరవచారం, 4. దొరచారికం, 5. పరిశిష్టం.

వూజాచారం :

వూజలు. పునస్కారలంటే ఆడవారి కెంతో ఇష్టం. ఈ వూజలు దేవతలకు సంబంధించినవి కావచ్చు లేదా దైవత్వమున్న వస్తువుల పట్ల కావచ్చు. ఈ ఆచార పాలన తిమ్మక్క మొల్ల, బాలపాపాంబ, రంగాజమ్మ, ముద్దుపళని, వెంగమాంబ రచనల్లో కనిపిస్తుంది.

వైవాహికాచారం :

పదిమంది మధ్య జరిగిన వివాహం పది చాలాల పాటు వుంటుందని పెద్దల నమ్మకం. స్త్రీలకు పెళ్ళి విషయంలో

పట్టింపు తెక్కువుంటాయి. ఆ పట్టింపు అలంకరణగోను, వివాహ కంతులోను స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. ఆంధ్రవాఙ్మయంలో కవియిత్రులే తమ రచనల్లో వైవాహికాచారాలను అభినవేశంతో వర్ణించారు.

పెళ్ళి అని నిర్ణయించగానే వధూవరులు తమకు కావలసినవారిని స్మరించడం, ముత్తైదువుల కథలుచెప్పి అలంకరించడం, వధువు పాఠ్యతిపూజ చేయడం, చేదోక్తంగా వివాహం జరిపడం, అయినవారు కానుకలు చదివించడం, వధూవరులు పెద్దలకు నమస్కరించడం, పెద్దలు నూతన వధూవరుల్ని దీవించడం మొదలైన వివాహపు కంతును తిమ్మక్క చాలా సహజంగా వర్ణించింది.

గౌరవాచారాలు :

పెద్దల ముట్ట గౌరవం చూపడం శ్రీలకు సహజంగా అద్దిన సంస్కారం. అయిన వేళ అర్హతను పాటించి గౌరవించడం అవసరం.

బొసచారికం :

ఇంటిల్లిపానికి తలలో నాల్కలాటి వ్యక్తులకు కూడా గౌరవం వుంటుంది. వారిని గౌరవించడం వారితో మాట వదులకు చెప్పడం బొసచారికం.

ఈ విధంగా ప్రాచీనాంధ్ర కవియిత్రుల శ్రీ స్వభావ చిత్రణను వివరించడం జరిగింది.

—०००—

—కరుడూరి పద్మావతి
M A , M.Phil , (Ph.d)
తెలుగు యూనివర్సిటీ
బొమ్మారు.

కృష్ణభక్తి సాహిత్యంలో జయదేవుని స్థానం
—వావలి వెంకటకృష్ణయ్య ఎం ఏ .

సంస్కృత సాహిత్యంలో కృష్ణుని పరిచయం చేసిన భారత భాగవతాల రచయిత, ఆ కృష్ణునికి సంబంధించిన భక్తి సాహిత్యాన్ని సృష్టించిన వారితో ప్రముఖులు జయదేవుడు లీలా శుక్రడు, నారాయణరీర్వులు. రూపగోస్వామి మొదలయినవారు.

క్రీ. శ. 11వ. శతాబ్దంలో గౌరదేశపు రాజు అయిన లక్ష్మణదేవుని ఆ స్థానానికి చెందినవారు జయదేవుడు. ఇతను తన అష్టపదుల్లో తన జన్మస్థానం దిందుదిల్వీనుని చెప్పుకున్నాడు, ఇతని కల్పవంశులు రామాంబ, భోజదేవుడు.

యావద్ భారతదేశమంతటికి మొట్టమొదటి సంగీత సాహిత్య ప్రబంధంగా పేరు పొందిన 'గీతగోవిందం' జయదేవుని రచన. జయదేవుని భార్యపద్మావతి జయదేవుడు గొప్ప కృష్ణాభిక్తుడని క్రీ. శ. 13వ. శతాబ్దంలో నాథాజి 'భక్త మాలను' బట్టి తెలుస్తున్నది.

రాధాకృష్ణుల ప్రేమను ప్రవాస వస్తువుగా చేసుకొని జయదేవుడు 'గీతగోవిందాన్ని' రచించాడు. గీతగోవిందంలోని గీతాలు ఎక్కువగా ఎనిమిది పాదాల్లోనే ఉంటాయి. అయితే ఈ గీతాలకు అష్టపదులనే పేరు ప్రసిద్ధిచొనికి వచ్చింది. జయదేవుని ఈ అష్టపదులలో రాధాకృష్ణుల ప్రేమ మనోహరంగా వర్ణింపబడింది. కృష్ణుని ప్రేయసి అయిన రాధప్రేమ, వికహం అతి సౌందర్యకరంగా వర్ణింపబడ్డాయి. ఇందులోని రాధాకృష్ణుల ప్రేమార్థనలో శృంగారానికి అధిక ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం జరిగింది. అయినప్పటికీ కృష్ణభక్తి సాహిత్యంలో గీతగోవిందం ఒక అపూర్వమైన మధురభక్తి కావ్యంగా పేరు ప్రఖ్యాతులను పొందింది.

గీతగోవిందంలో వర్ణింపబడిన ప్రేమ రాధాకృష్ణులకు

సంబంధించింది. ఈ రాధాకృష్ణులు జీవాత్మ పరమాత్మలు జీవాత్మపరమాత్మలు జీవాత్మ. పరమాత్మను చేరుకోవాలని పడే ఆవేదనను రాధరూపంలో మనోహరంగా చిత్రీకరించడం జరిగింది. మధురభక్తిని ఆశ్రయించి సాగిన అపురూపమైన భక్తికావ్యం గీతగోవిందం.

భారతీయ సాహిత్యంలో కృష్ణభక్తిని చాటుతూ రాధాకృష్ణుల ప్రేమను వర్ణించడంతో గీతగోవిందానికి వచ్చిన పేరు ప్రభాతులు ఇంక, ఏ కావ్యానికి రాలేదంటే అతిశయోక్తి కాదు. గీతగోవింద కారకుడైన జయదేవుని కృష్ణభక్తి, అతని కావ్యం మరింత కోణను సంతరించుకోవడానికి అవకాశం కల్పించింది.

కృష్ణభక్తికి మూలం గోపికలు ప్రేమ అనన్యసామాన్యమయింది. అదితుచ్చమైన కాముకప్రేమకాదు. జీవాత్మ, పరమాత్మ సానిధ్యాన్ని పొందడానికి పడే ఆతురతే గోపికలకు కృష్ణునిపట్ల ఉన్నప్రేమ. వీరిప్రేమకు శరీరం పరమాపదికాదు.

గీత గోవిందం 12 సర్గాల కృతి మొదటి పది సర్గలలో రాధా కృష్ణుల విప్రలంభ శృంగారం. పదకొండు, పన్నెండు సర్గలలో సంభోగ శృంగారం వర్ణించబడ్డాయి. ఈ గీత కావ్యములో మూడే పాత్రలు. రాధ, కృష్ణుడు, సఖి. కావ్యంలోని విషయం విరహవేదన. ఇందులోని శృంగారం లౌకికంగా కన్పించినప్పటికీ ఆధ్యాత్మిక పరమైన ఆలోచన ఎక్కవ. భక్తి శృంగారం గీత గోవిందంలో మనోహరంగా కలగలసి పోయాయి ఇందులోని సఖి రాధాకృష్ణుల విరహ వేదనను పరస్పరం తెలియజేపి వారిని సన్నిహితపరచి, ప్రేయసి ప్రియుల సమాగమమానికి తన ప్రయత్నాన్ని కొనసాగిస్తూ ఉంటుంది.

జయదేవుడు గీత గోవిందమేగాది ఇంకా ఇతర రచనలు చేశాడని లోకంలో ప్రచారంలో ఉన్నప్పటికీ, ఇతనికి వచ్చిన కీర్తి 'గీత గోవిందం' ద్వారా లభించినదే అని చెప్పాలి. అష్టపదులలోని మృదు మధురమైన రచనాసౌందర్యం జయదేవుని ప్రభావతీని దిగంతాలకు వ్యాపింపజేసింది.

కృతి మధురమైన కోమల పదప్రయోగాలకు గీతగోవిందంలో చక్కని ఉదాహరణలెన్నో ఉన్నాయి.

కృష్ణుని కోసం పరిశపిస్తున్న రాధను వర్ణించిన తీరు జయదేవుని రచనా సౌందర్యానికి ఒక నమూనక.

“స్తన వినిహిత మపిహోరముదారం
సామానుతే చృశలను రివభావం
రాధికా కృష్ణా రాధికా
రాధికా తవవిరిహే కేశవా ”

(గీతగోవిందం. అష్టపది 9.)

శృంగార రస వర్ణనలో జయదేవుడు తాను రచించిన అష్టపదులకు ఏయే రాగాలను నిర్దిష్టం చేశాడో తెలియదు. కాని అత్యంత ప్రచారం పొందిన గీతగోవిందంలోని అష్టపదులు వివిధ రాగాలలో ఆలాపన చేయబడుతున్నాయి.

గీతగోవిందంలో ధ్వని రూపంలో చిత్రించబడిన భక్తి, సహృదయ హృదయాలను హరించి ఈ కావ్యానికి ఒక ఉన్నత స్థానాన్ని సమకూర్చి పెట్టింది. అందుచేతనే ఇందులోని రాధాకృష్ణుల ప్రేమ అశ్లీలంక్రింద పరిగణింపబడకుండా ఆధ్యాత్మికమయిందిగా గోచరిస్తుంది.

గీతగోవింద రచన జరిగి శతాబ్దాలు గడిచిపోయినా అందులోని రాసలీల వర్ణనం సరికొత్తదనం సంతరించుకొని మనకు మాధుర్యాన్ని అందిస్తోంది.

జయదేవుని గీతగోవింద ప్రభావం ఇతర కవుల మీద చాలా వరకు ప్రసరించింది. దానితో గీతగోవిందానికి ఎన్నో అనుకరణలు పుట్టుకొచ్చాయి తరువాతి కవులెందరో సీతా రాములు, శివపార్వతుల ప్రణయాలను వస్తువులుగా తీసుకొని కావ్యాలు రచించారు. ఎంతమంది ఎన్ని కావ్యాలు రచించినప్పటికీ జయదేవుని గీతగోవిందానికి వచ్చిన పేరు ప్రభాతులు ఏ కావ్యానికి రాలేదు కనుకనే జయదేవుడు ఈనాటికీ యావద్భారతదేశ సాహిత్యాభిమానుల హృదయాలలో సుస్థిరమైన స్థానాన్ని సంపాదించుకోగలిగాడు.

చావలి వెంకట కృష్ణయ్య, ఎం. ఎ.

నాయుడు పేట, 4వ లై ను

కొటపాడు, దో. నెం. 4-8-41

గుంటూరు - 522 007

~~~~~

“శ్రీమూరళి” - ఖండకావ్య పరిచయం —కాకరపర్తి మార్కండేయులు

~~~~~

మురళీరవి లోకంలో సమస్త ప్రాణీకోటిని పరవశింప చేస్తుంది. అందునా మోహన కృష్ణుని ఘటితవళి సంగతి చేప్పేదేమింది. అలాంటి మోహన కృష్ణుని మురళిని ప్రధాన వస్తువుగా గ్రహించి శ్రీమతి టి. కమలారావువనగారు “శ్రీమూరళి” అనే ఖండకావ్యాన్ని రచించారు.

పోతన భగవతంలాగ, జయదేవుని అష్టపదుల్లాగ, క్షేత్రయ్య మువ్వగోపాల పదాల్లాగ, ఈ ‘శ్రీమూరళి’ ఖండ కావ్యంకూడా “మధురభక్తి” కవితాశాఖకు చెందిందని చెప్పవచ్చు.

“గోవిందఃపుమానేకః, నార్యస్తుసకలంజగత్” అనేది “మధురభక్తి” క ఆధారమైన సూత్రం. లోకంలోని సమస్త ప్రాణీకోటి నారీసదృశమై ఒకేఒక్క పరమ పురుషునిగా గోవిందుని ఆరాధింపడమనేది మధురభక్తి లో అంతర్లీనమైన సూత్రం. ఆ పరమ పురుషుని మోహనరాగ మురళీరవళికి ప్రపంచమంతా పరవశించి గోపికా సదృశమై భగవంతునిలో తాదాత్మ్యం చెంద భ్రమే ముక్తి మార్గానికి మార్గ దర్శకమని పెద్దలు చెప్పిన విషయానికి ఉదాహరణ రూపంగా ఈ శ్రీమూరళి ఖండకావ్యాన్ని కవయిత్రి తీర్చి దిద్దారని చెప్పవచ్చు.

ఈ ఖండకావ్యం కేవలం ముప్పై పద్యాలతో కూర్చిన చిరుకబ్బం ఇందులోని ముప్పై పద్యాలే కవయిత్రి ప్రతిభాపాటవాలను చవిచూడడానికివాల. గ్రంథాదిలో సాహిత్య కోవిదులు శ్రీ కొవ్వడి రామంగారు ముచ్చటించినట్లు “వీరి ప్రాకృత పుణ్యవళం చేత ఈ కవయిత్రి పుట్టినట్లు, పెట్టినట్లు కూడా కారదా నిలయాలే” వీరి భర్త శ్రీమాన్ గుడి మెళ్ళ వీర రాఘవాచార్యులుగారు మంచి పండితులు. వీరి పుత్రులు డా॥ ఆచార్య భావన్ గారు విజయభాషన సాహితీ వంశ ప్రధాన రథసాధకులు. ఈ రకంగా కవయిత్రి పండిత

కుటుంబానికి చెందిన వారనడంలో సందేహం లేదు.

కవయిత్రి ఇంతకుముందే ‘శ్రీ రాఘవేంద్ర శతకం’ ‘శ్రీ వెంకటేశ్వర శతకం’ వంటి గ్రంథాలను రచించి ప్రశస్తి పొందియున్నారు. “శ్రీ రమా మనోహర శత” కాది గ్రంథములెన్నో వీరివి ఇంకనూ ముద్రణ కావలసియున్నవి.

కవయిత్రి స్వగమమైన భానాపురం (ఖమ్మంజిల్లా)లో నిర్మింపబడిన శ్రీ కృష్ణ మందిర విరూప సమయంలో ఒక మధుర జ్ఞాపికగా ఈ చిరు కదాన్ని 999 సం॥ మే నెలలో “రవిప్రెస్ విజయనగరం” వారి ముద్రణతో ‘విజయభాషన సంస్థ’ ఎనిమిదవ తరంగంగా ప్రచురించింది.

ఈ గ్రంథానికి “శ్రీ గుండం రాఘవరెడ్డి” గారు ప్రధాన ముద్రణదాత కాగా మరెందరో సహకరించారు. ఈ గ్రంథానికి అనుబంధంగా “శ్రీ లక్ష్మి, శ్రీ అంజనేయ స్వామి” వార్ల దండకాణ ప్రచురింపబడ్డాయి.

ఇక కావ్యంలోని ప్రతి పద్యం ఒక రస గుళిక. కవయిత్రి మురళిని సంభోదిస్తూ సంభాషించినట్లుగా ఇందులోని పద్యాలు వ్రాయబడ్డాయి. తన మానవజన్మ కన్న శ్రీ కృష్ణుని మోవి నలంకరించిన మురళి జన్మ ధన్యమైనదన్న భావం కవయిత్రి అచుగదుగుచా వ్యక్తంచేస్తూ ఈకావ్యం రచించారు. గ్రంథాదిని శ్రీమతి బి హెచ్. దేవీ ప్రకాష్ గారు “అభినందన రవళి” లో అన్నట్లు “పండితామోదమైన పద్య కవిత” వ్రాయ గలగడం వీరి అదృష్టం.

వీరి పాండిత్య ప్రకర్షకూ, భక్తితత్వానికి మచ్చుతునకలైన రెండు మూడు పద్యాలను చవిచూద్దాం. గ్రంథం హయగ్రీవ ప్రార్థనతో మొదలైన ప్రధాన విరాళదాతలైన “శ్రీ గుండం రాఘవరెడ్డి” గారి వంశ క్రమాన్ని ముచ్చటించి ఆపిదప అసలు విషయం ప్రారంభించడంతో రసప్లావితంగా తయారైనది.

“పదునార్వేల వ్రజాంగనా సమితికిన్ భాపిల్ల మోహంబుల
యదు వంశోత్తము గొల్చు భాగ్యమిలనీ యాలాపనారీతులే,
హృదయాలన్ కదలించు గాన సుధయే యింపొందగామూలమై
పొదలెన్, మిక్కిలిధన్యవో మురళి, నిన్ పూజింతునెల్లప్పుడున్
8 పే—29 పద్య.

“నీవలె నేను వేణువయి నిచ్చ జనించిన కృష్ణు వా తెరన్
కావుకతన్ నటించుకద. పద్మ తవుండట నల్పదయ్యెనన్
కావున నెట్టి నోము లింకాంక్షను నోచితి వా విధంబు నా
కీపయి నేర్పవే మురళి : యాస్పిత పిద్దికి కృష్ణు గొల్పెన్”
4 వ పే 18 పద్య

పై విధమైన పద్యాలు చదువుతోంటే “కాయినైనా కాక
పోతిని రామపాదము తాకగా” అన్న ఒక కవిగారి వ్యవగుర్తుకు
వస్తుంది.

మరొక పద్యంలో “యాదవ కుంజరుని వేణుగానంలో”
“వేదనాదం”, వేదపాఠం, వేదవిధానం కపయ్యతి రావనలో
గోపరిస్తాయి.

“పరిహాసంబులకై మురారి మరుగై వాల్మీకిపులన్ జూడచో
విరహాబోర్వగ లేక రాధయటవిన్ విభ్రాంతయైకుండగా
పరగన్ కృష్ణుని జాడ దెల్పెదవు గానంబావనానీతులన్
దరియన్వారల గూర్తున్ మురళి : నీదర్శంబునేర్పొర్పగాన్”
2 వ పే - 8 పద్యం

అనే పద్యం చదువుతోంటే రాగవళంలోని “నల్లనివాడు పద్మ
వయనమ్ములవాడు” వంటి పద్యాలు గుర్తుకు వస్తాయి.

కవయిత్రికి “శ్రీ” అనే పదం మీద మిక్కిలి మక్కువగా
కనబడుతోంది. కావ్యానికి శ్రీ మురళి అనే పేరు పెట్టడమే
కాకుండా “శ్రీదంబు”, శ్రీమీరు, శ్రీకుడు, శ్రీహరి, శ్రీనేగ
దొందు, శ్రీవిరుడు అనే విధంగా పలుమారులు ఈ ముప్పై
పద్యాల కావ్యంలో ప్రయోగించారు.

చంపకోత్పలాంతో మత్తేత, కాహ్లాంతో బ్రాహ్మపాక
కవిత్వంతో కవయిత్రి ఈ గ్రంథం వింపారు. మాదుర్యగుణం
అడుగడుగునా వ్యక్తమౌతుంది. పండిత పామర రంజకంగా
రచింపబడిన ఈ కావ్యంలో చివర అనుబంధంగా ‘అంజనేయ’
దండకం ‘శ్రీరక్షి’దండకం చేర్చబడ్డాయి.

ఇందులోని అంజనేయ దండకం పూర్తిగా సంస్కృత
పదభూయిష్టమై ఉంది. ఆ దండకంలోని “యాలంబిత ప్రాణ

హంతా”లోని యదాగమంతో కూడిన “అ” (యా) అనేది
“సదావిష్ణునేగొలు నాతేదముల్ కాపు” అనేది తీసేస్తే ఇది
పూర్తి సంస్కృత కాషాదండకంగా చెప్పవచ్చు.

చక్కగా తీర్చి దిద్దబడిన ఈ చిన్ని పుస్తకం వెం 10 రూ
మాత్రం. ఇంత చిన్నపుస్తకాన్ని కూడా 18 రూ. కన్న
తక్కువ వెలకు అందించలేని దుస్థితికి ప్రచురణ వ్యయం
పెరిగిందంటే సామాన్యుల పుస్తకాల ఎలా వెలుగుచున్నాయో

పుస్తకం కావల్సినవారు డా. ఆచార్యరావన్, అధ్యక్షులు .
విజయభావన, పాలెపువారి వీధి, చాసన్నపేట, విజయనగరం .
535002 అన్న చిరునామాకుగాని, డి కమలారావునన్,
కెరావ్, డి వి రాజగోపాలాచార్యులు, భానాపురం, 507185,
వైరామండలం, అమ్మం జిల్లా ఆం ప్ర. అన్న చిరునామాకు
గాని వ్రాసి పొందవచ్చు. ఇంత చక్కని పుస్తకం రచించి
ప్రచురించిన కవయిత్రిని తన మిగిలిన ఆముద్రిత గ్రంథాలను
కూడా ప్రచురించుకోగలిగే ప్రోత్సాహం పాతకులు అందివ్వ
గలరని, అందుకు ఆ మురళిలోయారు సహకరింపగలరని
అభిప్రాయం.

—శ్రీ—

—3 మార్కందేయులు
తెలుగుపండిట్
ఎమ్. ఆర్. హైస్కూలు,
విజయనగరం, 535002.

ఈ త్ర మ సా హి త్యం కో సం

స మా లో చ న

చ ద వం డి! చ ది విం చం డి!

